

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук, професора
Богачевської Ірини Вікторівни на дисертацію Ян Ці
«Богослужбова мова українського православ'я: філософсько-
релігієзнавчий аналіз», подану на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 031 – релігієзнавство

Проблема релігійної мови є однією з «вічних» дослідницьких проблем кожної конфесії християнства, яке з часу свого виникнення є «релігією Слова». Християнські богослови дві тисячі років дискутують щодо Божого Слова, зокрема можливостей його адекватного донесення до людей. Екзегетика, герменевтика, гомілетика й інші спеціальні богословські дисципліни кожна зі свого боку забезпечують збереження та трансляцію Божого Одкровення всім народам нашого глобалізованого світу. Питання мовної політики християнських конфесій є одним із векторів наукового пошуку академічного релігієзнавства.

Водночас, українське філософське релігієзнавство не часто звертається до мовних проблем християнства. Тому є пояснення, адже проблеми мови в цілому і зокрема проблеми мови православ'я в Україні є вкрай заполітизованими, їх вирішення напряму залежить від конфесійної та державної мовної політики, а трактування – від політичних позицій дослідників. Саме тому дуже цікавою є дисертаційна робота Ян Ці, молодого науковця з КНР, яке не обтяжене особистісними уподобаннями автора і демонструє виважений політично та конфесійно незаангажований погляд на таку актуальну для нашої країни релігієзнавчу проблему.

Після створення ПЦУ й остаточного політичного розмежування православних Церков України після Революції Гідності склалися сприятливі умови для вирішення мовних проблем, що накопичувалися століттями в середині українського православ'я. Наразі дисертація Ян Ці містить як

обґрунтовану посиленнями на авторитетні джерела реконструкцію мовних процесів в українському православ'ї з часів його виникнення, так і аналіз останніх трансформацій мовної політики ПЦУ й УПЦ як спадкоємиць певних векторів теоретично-богословського розуміння богослужбової мови православ'я. Дисертант на високому фаховому рівні аналізує весь спектр мовних проблем, з якими стикаються православні віряни у повсякденній молитовній та літургійній практиці.

Ян Ці віднайшов власний методологічний підхід, який дозволив йому здійснити саме філософсько-релігієзнавче дослідження, в фокусі якого – конфесійні мовні колізії та мовна політика, а не окремі лінгвістичні або ж історичні проблеми, які є предметом відповідних гуманітарних дисциплін. Водночас автор дисертації демонструє ґрунтовні знання історичних та філологічних реалій, культурних процесів, на тлі яких функціонували богослужбові мови українського православ'я в різні періоди драматичної історії українства.

Рецензоване дослідження гармонійно поєднує професійний аналіз мовної специфіки кожного історичного етапу, що їх проходило українське православ'я, з чітким усвідомленням геополітичних інтенцій світських лідерів та духовних очільників українців і тих держав, до складу яких входили українські території. Дисертант опрацював велику кількість документальних джерел різними мовами. В своїй роботі він цитує провідних філософів, мовознавців, істориків, вибудовуючи авторську концепцію, яка є логічно несуперечливою і послідовно доводиться текстом всього дослідження.

Як і його науковий керівник, І. Б. Остащук, Ян Ці будує своє дослідження в дискурсі українського лінгвістичного релігієзнавства, творчо застосовуючи для розв'язання дослідницьких завдань дисертації його методологію та методику. Позитивним є те, що автор робить релігієзнавчу дефініцію всіх принципів для дослідження понять та термінологічного апарату, який використовується в роботі. При чому він чітко розмежує

релігієзнавчий та філологічний контекст функціонування термінів, спільних для великої кількості гуманітарних дисциплін, обґрунтовує їхнє розуміння в дискурсі філософсько-релігієзнавчого дослідження. Це дозволило Ян Ці «закрити» термінологічні лакуни, що існували в релігієзнавстві стосовно аналізу літургійних мов християнських конфесій.

Дисертанту вдалося врахувати не лише магістральні процеси розвитку богослужбової мови українського православ'я в цілому, але й проаналізувати регіональні особливості перебігу цих процесів, які дозволили виявити впливи на мову церков мовної політики держав, в склад якої входили, зокрема, західні та південні українські землі.

Заслуговує на увагу зроблене в третьому розділі дисертаційного дослідження узагальнення тенденцій розвитку мовної політики основних православних церков у роки незалежності України. Автор коректно і неупереджено доводить основні позиції сучасних православних церков щодо вирішення найболючішого питання їх мовної політики – богослужбового використання національної мови. Майже 30-річні дискусії щодо обсягу та форм присутності української мови в православній церкві, теоретичний та практичний доробок у царині перекладу православної богослужбової літератури, зокрема Біблії, українською мовою, проаналізовані в цьому розділі, дозволили автору зробити висновок про те, що мовна політика православних Церков у сучасній Україні визначається не суто мовними, а загальними внутрішньо- та зовнішньополітичними факторами, і спонукає церковних ієрархів шукати компромісні паліативні та ситуативні рішення, оскільки в суспільстві не склалися умови для принципового однозначного вирішення мовних проблем православ'я. Це гальмує розвиток української мови як мови Православної церкви, незважаючи на значні зусилля богословів, філологів, перекладачів та видавців щодо просування української мови. Означені узагальнення автора є слушними і такими, що підкріплено великим масивом сучасних документальних матеріалів, ретельно систематизованих і проаналізованих автором.

Отже, ми маємо справу з системним і самостійним дослідженням, яке має наукову новизну і прирощує релігієзнавче знання з актуальної теоретичної та суспільнозначущої проблеми.

Проте, як будь-яке оригінальне авторське дослідження, дисертація Ян Ці має окремі недоліки, дискусійні моменти та спірні питання, що подаємо нижче.

1. Хотілося б прояснити авторське ставлення до спроб повернутися до «київського ізводу» церковнослов'янської мови в богослужбовій практиці, які згадує Ян Ці в контексті аналізу діяльності Українського літургійного товариства.

2. Другий розділ дисертації дещо переобтяжено фактичним матеріалом, значний обсяг конкретних історичних прикладів заважає автору чітко класифікувати мовні процеси, виокремити позитивні та негативні їх наслідки для розвитку богослужбової мови Православної церкви на українських теренах, а саме: як вони бачилися, коли мали місце і як вони розуміються та трактуються сучасними дослідниками.

3. Конфесійний контекст функціонування богослужбової мови українського православ'я обмежено в дисертації нечисленними згадками та порівняннями мовної політики православних та католицьких церков. Варто було б окреслити контекст діяльності Українського біблійного товариства з перекладу Біблії національною мовою, що має безпосередній вплив на формування богослужбової літератури Православної церкви.

4. Основну інтригу в сучасній ситуації з богослужбовою мовою українського православ'я Ян Ці слушно вбачає у протиставленні церковнослов'янської та української мов. Але він нічого не каже про спроби вести богослужіння сучасною російською мовою, які спорадично мають місце на півдні та сході України.

5. Поглибило б третій розділ дослідження порівняння мовної політики держави з мовною політикою християнських конфесій, а також аналіз впливу держави на мовну політику християнських церков у нашій країні.

6. Хотілося б наприкінці дисертації побачити прогностичні висновки Ян Ці щодо перспектив української мови як богослужбової мови українського православ'я у середньостроковій та довгостроковій перспективі, оскільки для таких висновків у автора були всі підстави, зокрема ґрунтовний аналіз мовної політики всіх православних церков.

7. Мають місце деякі вади перекладу дисертації українською мовою, хоча в цілому робота написана прозорим академічним стилем із дотриманням всіх вимог щодо оформлення тексту кваліфікаційних робіт такого рівня. Інколи в тексті дисертаційного дослідження зустрічаються орфографічні та пунктуаційні помилки.

Висловивши зауваження, маємо наголосити, що незважаючи на кількість зауважень, ми зробили їх з метою, по-перше, визначити пропозиції щодо можливих ідей подальшого дослідження означеної проблеми; по-друге, запобігти повторенню окремих помилок у подальших дослідженнях і реалізації конкретних рекомендацій не тільки дисертантом, але і його можливими послідовниками; по-третє, відзначити пріоритетні напрямки подальших досліджень із гостро дискусійної проблеми. Висловлені зауваження та пропозиції не знижують наукової цінності дисертаційного дослідження, а спрямовані спонукати дисертанта до наукової дискусії та можуть бути використаними для визначення завдань у подальшій дослідницькій роботі Ян Ці.

Достовірність основних положень і висновків, сформульованих у дисертації, не викликає сумніву. Аналіз наукової новизни дисертації показує, що дослідницькі завдання, поставлені автором, виконані, мета дисертації досягнута, а проведене дослідження має значний евристичний потенціал та може бути використане у подальших лінгво-релігієзнавчих розвідках. Матеріали дисертації належним чином апробовані на авторитетних наукових конференціях та в публікаціях автора. Дисертація Ян Ці має реальне теоретичне і практичне значення для українського релігієзнавства в контексті

розв'язання багаторівневих завдань формування адекватної конфесійної та державної мовної політики.

Отже, є всі підстави виснувати, що дисертаційне дослідження **Ян Ці «Богослужбова мова українського православ'я: філософсько-релігієзнавчий аналіз»** є оригінальним науковим дослідженням актуальної релігієзнавчої проблеми, що має велике теоретичне та практичне значення, виконаним на високому науково-теоретичному рівні. Актуальністю, новизною і змістом дисертація повністю відповідає вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 167, та «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 № 40, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 031 – релігієзнавство.

Офіційний опонент,

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри філософії та педагогіки

Національного транспортного університету

Богачевська І. В.

